

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان چاپ: ۱۴۰۳/۰۳/۲۵

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

برآورد استراتژی توسعه پایدار شهری

علیرضا خسروی

کارشناسی ارشد مدیریت امور شهری، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، ایران.

khosravialireza1377@yahoo.com

چکیده

با توجه به پیشرفت‌های فنی و تکنولوژیکی در شهرها و پیرو آن گسترش مسائل و معضلات محیط‌زیستی در شهرها وجود یک استراتژی راهبردی آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار در شهرداری از ضروریات می‌باشد. گسیختگی نظام شهرنشینی و مشکلات خاص زندگی شهری مدرن، ضرورت توجه همه‌جانبه به راهبردها و راه‌حل‌های سودمند برای بهینه‌سازی زندگی ساکنان شهرها را روشن ساخته است. در این میان داشتن شهری پایدار و آرمانی شاید مهم‌ترین نیاز بشر امروزی است. استراتژی توسعه شهری رویکردی نوین از طرف بانک جهانی و سازمان ائتلاف شهرها، به‌منظور توسعه پایدار شهری، کاهش فقر و تعالی جوامع انسانی متداول شد. این دیدگاه بر چهار شاخص حکم‌روایی خوب، بانکی بودن، رقابتی بودن و قابل زندگی بودن استوار است.

کلمات کلیدی: استراتژی، توسعه پایدار شهری، نیاز بشر

۱- مقدمه

در آستانه هزاره سوم شهرنشینی به‌عنوان پدیده غالب اسکان بشر با روندی رو به رشد ادامه دارد تا حدی که صحبت از واقعیت آن است که جهان شاهد رشد بی‌سابقه انقلاب شهری در جهان می‌شود. مواهب مادی و وفور دستاوردهای علمی در سده‌های اخیر بوده است، لیکن فاصله از جامعه آرمانی اگر نگوییم بیشتر شده، حداقل همچنان حفظ شده است.

جمعیت جهان به‌طور روزافزونی به‌سوی شهری شدن گام برمی‌دارد، به‌طوری‌که از سال ۲۰۰۸ به بعد نصف جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کنند (رهنما و ابراهیمی، ۱۳۹۷: ۳۰). در سال‌های اخیر آنچه به‌وفور و به‌صورت آشکاری دیده می‌شود، نابسامانی‌ها و ساخت‌وسازهایی است که باهدف توسعه شهری صورت می‌گیرد.

مفهوم توسعه در فرآیند زمانی همواره به‌سوی عمیق‌تر شدن، جامع شدن، چندبعدی نگری، در برگرفتن شرایط و عوامل ساختاری و مردمی‌تر شدن حرکت کرده است

در دهه‌های اخیر یکی از ارکان اساسی توسعه، دستیابی به توسعه پایدار شهری است. توسعه پایدار که طی دهه اخیر بهتری به الگو واره جدیدی در برابر دیدگاه‌های علمی و سیاست‌های عملی مسئله در دنیا بدل شده است. مفهوم توسعه پایدار مبین توسعه‌ای متعادل، همه‌سو نگر و عدالت محور است و نشانگر فرآیندی می‌باشد که طی آن باید پایداری اتفاق بیفتد. پایداری مجموعه‌ای از وضعیت‌ها است که در طول زمان باید دوام داشته باشد. وظیفه اصلی تهیه و تدوین این مهم در شهرداری بر عهده

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

ستاد محیط‌زیست و توسعه پایدار شهرداری می‌باشد که به علت تفاوت‌های زیاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، صنعتی سیاسی و حتی مذهبی هر منطقه شهرداری با مناطق دیگر امکان تدوین استراتژی یکپارچه جهت همه مناطق شهرداری وجود ندارد و تدوین استراتژی می‌بایست به تفکیک هر منطقه انجام گردد.

۲- هدف تحقیق

هدف از این تحقیق برآورد استراتژی توسعه پایدار شهری می‌باشد.

۳- روش تحقیق

این تحقیق با استناد به مقالات مندرج در سایت‌های علمی و با روش کتابخانه‌ای مورد تحقیق و بررسی قرار گرفته است.

۴- مبانی نظری

۴-۱- مفهوم توسعه پایدار شهری

توسعه پایدار شهری ارتقای کیفیت زندگی با لحاظ ظرفیت محیط‌زیست و پاسخگویی به نیازهای نسل حاضر بدون محدودیت برای آیندگان، تعریف می‌شود.

اگرچه توسعه پایدار در ابتدا با بحث‌های محیط‌زیست آغاز شد. اما از این حیثه پای فراتر گذاشت و در حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی به صورت جدی بیان گردید.

مفهوم توسعه پایدار شهری *Sustainable urban development* محدوده مشترک حوزه‌های مختلفی است. توسعه پایدار در سطوح مختلفی قابل بحث است و در مقیاس‌های متفاوتی از بافت‌ها و محلات گرفته تا توسعه پایدار کلان‌شهرها و توسعه پایدار جهانی بیان می‌شود. توجه به این نکته که اصول پایداری، معیارهای خشک و غیرقابل تغییر نیستند، در جهت نیل به آرمان‌های پایداری، از اهمیت بالایی برخوردار است. رشد جمعیت شهرنشین و افزایش مهاجرت به شهرها، منجر به توسعه غیرقابل کنترل نواحی شهری، کاهش سطح رفاه انسانی، نیل به سمت حومه‌نشینی و بروز مشکلات فراوان برای مدیران مختلف شهری به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه شده است. همچنین باد نیز از دیگر انرژی‌های تجدید پذیر است که باعث توسعه پایدار می‌شود. توسعه پایدار فرآیندی است که آینده‌ای مطلوب را برای جوامع بشری متصور می‌شود که در آن شرایط زندگی و استفاده از منابع، بدون آسیب رساندن به یکپارچگی، زیبایی و ثبات نظام‌های حیاتی، نیازهای انسان را برطرف می‌سازد.

توسعه پایدار راه‌حلی را برای الگوهای فانی ساختاری، اجتماعی و اقتصادی توسعه ارائه می‌دهد تا بتواند از بروز مسائلی همچون نابودی منابع طبیعی، تخریب سامانه‌های زیستی، آلودگی، تغییرات آب و هوایی، افزایش بی‌رویه جمعیت، بی‌عدالتی و پایین آمدن کیفیت زندگی انسان‌های حال و آینده جلوگیری کند.

توسعه پایدار فرآیندی است در استفاده از منابع، هدایت سرمایه‌گذاری‌ها، جهت‌گیری توسعه فناوری و تغییرات نهادی، با نیازهای حال و آینده سازگار باشد. توسعه پایدار که از دهه ۱۹۹۰ بر آن تأکید شد جنبه‌ای از توسعه انسانی و در ارتباط با محیط‌زیست و نسل‌های آینده است.

۴-۲- اهداف استراتژی توسعه پایدار

هدف توسعه انسانی پرورش قابلیت‌های انسانی محسوب می‌شود. توسعه پایدار به‌عنوان یک فرایند درحالی که لازمه بهبود و پیشرفت است، اساس بهبود وضعیت و رفع کاستی‌های اجتماعی و فرهنگی جوامع پیشرفته را فراهم می‌آورد و باید موتور محرکه

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

پیشرفت متعادل، متناسب و هماهنگ اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تمامی جوامع و به‌ویژه کشورهای در حال توسعه باشد (شکوهی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۳۵).

توسعه پایدار سعی دارد به پنج نیاز اساسی زیر پاسخ گوید:

۱- تلفیق حفاظت و توسعه،

۲- تأمین نیازهای اولیه زیستی انسان،

۳- دستیابی به عدالت اجتماعی،

۴- خودمختاری و تنوع فرهنگی

۵- حفاظت از یگانگی اکولوژیکی.

از این رو، تمرکز توسعه پایدار بسیار گسترده‌تر از صرفاً محیط‌زیست است. این همچنین در مورد اطمینان از یک جامعه قوی، سالم و عادلانه می‌باشد.

این به معنای رفع نیازهای متنوع همه افراد در جوامع موجود و آینده، ارتقای رفاه شخصی، انسجام و شمول اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر است

توسعه پایدار فرآیندی است برای به دست آوردن پایداری در هر فعالیتی که نیاز به منابع و جایگزینی سریع و یکپارچه آن وجود دارد. توسعه پایدار در کنار رشد اقتصادی و توسعه بشری در یک جامعه یا یک اقتصاد توسعه‌یافته، سعی در تحصیل توسعه مستمر، و رای توسعه اقتصادی دارد (احد زاده و همکاران، ۱۴۰۰).

۳-۴- شیوه دستیابی به استراتژی توسعه پایدار شهری

شهر پایدار نه به شیوه‌های اقتدارگرایانه و از "بالا"، بلکه به‌گونه‌ای مردم سالارانه و از "پایین" ساخته شود.

نگرش توسعه پایدار بر این اندیشه است که فن‌آوری نمی‌تواند هرگونه کاهش منابع طبیعی را جبران سازد و سرمایه طبیعی مکمل سرمایه انسان ساخت است.

در این راستا سازمان ملل از مبانی و دیدگاه مفهومی توسعه پایدار حمایت می‌کند. راه دستیابی به توسعه پایدار را وجود بسترهای فرهنگی مناسب می‌داند که با آموزش و آگاهی دادن به مردم می‌توان به آن دست یافت.

بر این اساس توسعه پایدار شهری در تکوین مفاهیم زیر جنبه کارآمدی به خود می‌گیرد:

*بسترسازی عدالت اجتماعی و شهروندی

*بسترسازی مشارکت شهروندی و همبستگی اجتماعی

*بسترسازی تقویت بنیان نهادهای اجتماعی و بنیان خانوادگی

*رویکرد استراتژیک بر پدیداری توسعه پایدار شهری

*گسترش آداب و فرهنگ شهرنشینی

*مساعدت و سازمان‌دهی ارگان‌های دولتی و خصوصی

*کارآمد سازی سیاست‌ها و برنامه‌های سیاست‌گذاری در حوزه کلان‌شهری

*گسترش حقوق شهروندی و بهینه‌سازی مناسبات مدنی

۴-۴- اصول توسعه استراتژی پایدار شهری

طراحی پایدار در ساختار شهری بر مبنای سه اصل اساسی شکل می‌گیرد:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

*اصل اول را می‌توان صرفه‌جویی در مصرف منابع دانست که درصدد است تا با مصرف بهینه منابع، میزان کاربرد ذخایر تجدید ناپذیر را در سخت و کارکرد بناهای شهری پایین آورد.

*اصل دوم بر طراحی بر اساس چرخه حیات مبتنی است که نتایج و تبعات زیست‌محیطی کل چرخه حیات منابع ساخت‌وساز شهری را از مرحله تدارک تا بازگشت به طبیعت در برمی‌گیرد.

*اصل سوم را طراحی انسانی می‌دانند که ریشه در نیاز به حفظ عناصر زنجیره‌ای نظام‌های زیستی دارد و تداوم حیات و بقای انسان را در پی دارد.

بر این اساس طرحی شهری و معماری پایدار باید کیفیت محیط‌های کار و زیستی را بهبود بخشد. این موجب افزایش بهره‌وری و کاهش فشارهای روانی انسانی و بهبود شرایط زیستی می‌گردد که همان مفهوم رفاه اجتماعی و شهروندی را به ذهن متبادر می‌کند. ساختار مدیریت شهری باید مبتنی بر اصولی باشد که در واقع شالوده این ساختار را به وجود می‌آورند.

این اصول را می‌توان بدین صورت بیان کرد:

*اصل تربیت شهری و آموزش شهروندی

*اصل نظریاتی مداوم از شهروندان

*اصل ضوابط مدون و منتشرشده برای آگاهی و راهنمایی شهروندان

*اصل رعایت بعد زمان در اقدامات و اجرای امور

*اصل بازبینی و تجدیدنظر در اقدامات انجام‌شده در پندآموزی از تجربه‌های گذشته.

۴-۵- شاخص‌های استراتژی توسعه پایدار شهری

کمسیون جهانی محیط‌زیست و توسعه، اصول زیر را به‌عنوان ویژگی‌های ضروری یک شهر پایدار عنوان می‌کند:

- ۱- افزایش فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی، به‌گونه‌ای که ساکنان شهری را پوشش دهد.
- ۲- کاهش سهم انرژی در رشد شهری
- ۳- استفاده بهینه در مصرف آب، زمین و سایر منابع موردنیاز رشد شهری
- ۴- کمینه کردن میزان تولید زباله و فاضلاب و بیشینه کردن بازیافت از پسماندها
- ۵- ایجاد سیستم‌های مدیریت با قدرت و کارایی کافی
- ۶- نیل به اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی
- ۷- سوق دادن فن‌آوری‌های مورد استفاده در شهر به سمت اهداف توسعه پایدار

تقویت توان مناطق مختلف شهری، در راستای جلوگیری با پاسخ‌گویی به تهدیدات و اهداف اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی که در نتیجه عوامل طبیعی یا انسانی به وجود می‌آیند.

همچنین انعطاف‌پذیری در روبرویی با اختلالات غیرمنتظره در سیستم شهر. در این ارتباط شهر پایدار شهری است که در آن بهبود در عدالت اجتماعی، تنوع و امکان زندگی باکیفیت مطلوب تحقق یابد

۵- پیشینه تحقیق

۵-۱- خارجی

الیسون تودز (۲۰۱۲) به بررسی رشد شهری و برنامه‌ریزی استراتژیک با رویکرد شهر پایدار در ژوهانسبورگ آفریقای جنوبی پرداخته و تأکید دارد که الگوی برنامه‌ریزی استراتژیک در تغییر شکل این شهر به سوی اهداف شهر پایدار اثرگذار است، تأکید

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

این الگو به‌ویژه بر روی نوع آوری عمومی برای ارتقاء برنامه‌ریزی فضایی و توسعه زیرساخت‌های شهری از طریق راهبردهایی فضایی می‌باشد.

کادمان (۲۰۱۳) در پژوهشی با مطالعه جوامع محلی و کوچک در کشور برزیل به این نتیجه رسیده است که مشارکت، برنامه‌ریزی و توجه به اهداف شهر پایدار، از جمله عناصر اصلی مباح استراتژی توسعه شهری محسوب می‌شود. برنر (۲۰۱۴) در نشان داد که استراتژی توسعه شهری مربوط به سیاست‌های کارآمد و نظام‌مند است، زیرا محیط شهری نوینی ایجاد می‌کند و بستر را برای رسیدن به یک شهر پایدار فراهم می‌کند.

۵-۲- داخلی

رسول منش و همکاران (۲۰۱۵) در مقاله‌ای دستیابی به توسعه پایدار شهری با استفاده از استراتژی‌های توسعه شهر مقایسه تعاریف بین اتحادیه شهرهای و بانک جهانی در مالزی به این موضوع پرداخته‌اند که اصطلاح پایداری در اشکال و تعاریف مختلف استفاده می‌گردند.

۶- نتیجه‌گیری

شهر پدیده‌ای چندبعدی، پیچیده و پویاست و برنامه‌ریزی دقیق و کامل برای تمام عناصر آن امری دشوار است. بر همین اساس، به‌عنوان مصرف‌کننده و توزیع‌کننده اصلی کالاها و خدمات، کانون توجه بحث پایداری شده‌اند. توسعه پایدار بیش از هر معیاری بر معیارهای کیفی و انسانی تأکید می‌کند. بنابراین به‌منظور دستیابی به یک وضعیت پایدار واقعی در شهرها، تدوین سیاست‌هایی جهت حصول به شهرهای پایدار ضروری است.

علی‌رغم اهمیت جنبه‌های اقتصادی توسعه، به نظر می‌رسد که توسعه چیزی بیش از رشد اقتصادی است. گذشته از بهبود سطح مادی زندگی، عدالت اجتماعی و ارزش‌ها و سنت‌های بومی را نیز در برمی‌گیرد. لذا توسعه را می‌توان به معنای ارتقاء مستمر جامعه و نظام اجتماعی به‌سوی زندگی بهتر دانست. به‌عبارت‌دیگر توسعه فرایندی است که شرایط زندگی نامطلوب را به مطلوب تبدیل می‌کنند. توسعه پایدار شهری به‌عنوان بخش مهمی از توسعه پایدار بر پایه استفاده بهینه و مناسب از منابع طبیعی استوار است. توسعه شهری به‌عنوان جزئی از سیاست‌های توسعه ملی در راستای دستیابی به رشد اقتصادی و تأمین عدالت اجتماعی حرکت می‌کند. توسعه پایدار شهری، شهری را متبلور می‌سازد. دارای چارچوب ارزشی و اخلاقی است. با استفاده از منابع مالی، طبیعی و سرمایه اجتماعی، رفاه اجتماعی و آسایش اجتماعی در روند توسعه پایدار شهری را فراهم می‌کند.

کاستن از میزان نارضایتی شهروندان از سازمان‌های شهری، کاهش مشکلات اجتماعی، فرهنگی، خدماتی، تقویت روحیه مشارکت شهروندان در امور شهر، بازگرداندن آرامش و آسایش و زیبایی به محیط‌های شهری، اجرای عدالت اجتماعی به نحو مؤثر و بازگرداندن امنیت به ابعاد گوناگون، همه و همه در گرو برنامه‌ریزی بهینه شهری است.

گسترده‌گی ابعاد و تغییر در ماهیت مسائل شهری و پیچیدگی این مسائل، جامع‌نگری و توجه به ابعاد و جنبه‌های مختلف مسئله برای حل پایدار آن‌ها را اجتناب‌ناپذیر ساخت. در پاسخ به شرایط نامطمئن آینده ناکارآمدی مدیریتی و کاهش کیفیت زندگی در شهرها، از سال ۱۹۹۹ رویکرد نوینی در ادبیات برنامه‌ریزی تحت عنوان استراتژی توسعه شهری توس ائتلاف شهرها با ماهیت راهبردی و برای کمک به ایجاد دموکراسی، تصمیم‌گیری و بهبود زندگی پیشنهاد گردید.

مراجع

۱. Brener, G. (۲۰۱۴). *Phanning and Development Estrategy, london and newyork Cities*. Community-Led.
۲. Kadman, S. (۲۰۱۳). *Report of Locevl Service and Development Estrategy*. ۳ Isoca Congress.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۳. Rasoolimanesh, S. M., Jaafar, M., Badarulzaman, N., & Ramayah, T. (۲۰۱۵). *Investigating a framework to facilitate the implementation of city development strategy using balanced scorecard*. *Habitat International*, ۴۶, ۱۵۶-۱۶۵.
۴. Todes, A. (۲۰۱۲). *Urban growth and strategic spatial planning in Johannesburg, South Africa*. *Cities*, ۲۹(۳), ۱۵۸-۱۶۵.